

jük annak a lehetőségét, hogy ésszerű okokat találjunk az utóbbi világháború „ésszerűtlenségeire”, akkor saját magunkat is megnyugtattuk, hogy értelmetlen és lehetetlen bármit is tennünk a jövő egy újabb, de végzetesebb katasztrófájának megelőzésére. Hogy mennyire naiv, hogy ne mondjam: primitív Efraim életfelfogása, saját maga bizonyítja be önkéntelenül, mikor egy berlini fogadáson tréfaként, nem rossz értelemben elhangzó „elgázosítás” szóra örülten gyors ökölcsapással válaszol az az énje, akiről — s ez a legjobb! — még tette után sem hajlandó tudomást szerezni. Céltalan magányának lehet-e megoldása, ha a pillanatnyi jó közérzet érdekében képtelen feltenni magának az action gratuit-ben önmagáról már korábban hírt adó alapvető kérdést?

Ezzel kapcsolatban Bor Ambrus eredeti gondolatokban bővelkedő utószavához egy megjegyzést fűznék. Szerintem két Efraimről csak akkor lehetne beszélni, illetve a cselekmény középpontjában állót és az elbeszélőt csak akkor lenne érdemes elválasztani egymástól, ha a jelentéktelen időbeli távolságon kívül *minőségi* tapasztalat is lenne közöttük. A regényt ugyanis nem a beilleszkedett, hanem a még csak alakuló író alkotja. Egyébként is: az ő alkalmazkodása csupán formális, pusztán a szemérmén kellett erőt vennie, hogy elfogadja a kiadó feltételét s a bestseller esztétikáját.

VAJDA Gábor

Z E N E

NAPLÓJEGYZETEK EGY ZENEI FESZTIVÁL ÜRÜGYÉN

Október 22.

Az Újvidéki Rádió-televízió M-stúdiójának előcsarnokában kiállítás nyílik, üdvözlő beszédek hangzanak el, majd megkezdődik az alkalmi műsor. Régi kották, fényképek, a hajdani folyóirat lapjait látjuk, s a rövid koncert programjának műkedvelő előadói a vajdasági zenekultúra sokat emlegetett múltját idézik. Bevezetőjében Dušan Mihalek, a Rádió zenei szerkesztője méltatja a százéves fennállását ünneplő kikindai zenekedvelő egyesület, a Gusle tevékenységét, köszönti az egyesület mai gárdáját, Radivoj Terzić karnagyot, néhány szóval ismerteti a cseh származású Robert Tolinger sokrétű munkásságát, melyet a neves zeneszerző, publicista, előadóművész és pedagógus a múlt század végén Kikindán végzett, majd rátér a kiállítás anyagát képező *Gudalo* című zenei folyóirat mindössze egyestendős történetére s az ide vonatkozó zeneműkiadói vállalkozásokra. Megállapítja, hogy ma — pontosan kilencven évvel azután,

hogy Kükindán megjelent az első szerb nyelvű vajdasági zenei folyóirat — nyoma sincs vidékünkön hasonló kezdeményezésnek.

Gondolatébresztő bevezetője volt ez a most másodszer megrendezett NOMUS-nak (az újvidéki zenei ünnepegeknek), ennek a sokáig nélkülözött zeneművészeti szemlének, amelyet a szervezők elképzelése szerint ezentúl minden év októberében, a felszabadulási ünnepek keretében rendeznek meg, hogy minél jobban feltárják a vajdasági muzsika múltját, elemezzék jelenét, az alkotók és előadóművészetünk értékeit. A fesztivál kezdeményezése Anton Eberst nevéhez fűződik, megvalósítását pedig közösen vállalta az Újvidéki Rádió-televízió és a zeneművészek, valamint a zeneszerzők tartományi egyesülete.

Tavaly, az első ilyen jellegű rendezvény alkalmából a kiállítás mai vajdasági zeneszerzők alkotásainak kottáit, lemezeit s publicisták, folkloristák munkáit mutatta be, az idén pedig a múltba vetett pillantást, önkéntelenül is összehasonlításokra ösztökélve, sajnos, a mostani helyzet rovására.

*

Az újvidéki zenei ünnepek megnyitóján Jovan Dejanović, az újvidéki községi képviselő-testület elnöke üdvözlő beszédében többek között foglalkozott a vajdasági zeneművészet problémáival, bizonyítékaul annak, hogy a kedvezőtlen helyzetre végre komolyabban felfigyeltek a közvetlenül érdekelt zenei körökön kívül állók is. Egyébként a megnyitót követő koncerten, itteni előadók hiányában, a Jugoszláv Néphadsereg belgrádi művészegyüttesének kórusa és zenekara lépett fel Angel Šurev vezényletével. A műsoron Beethoven, Franck és Bruči egy-egy alkotása szerepelt, szólistaként Gordana Sremčević fiatal újvidéki zongoraművésznő működött közre. A program tartalmi súlypontját Rudolf Bruči *Vajdaság* című, Miroslav Antić költeményére komponált kantátája képezte, melyet Mira Banjac és Gordana Jeftović kivételével eléggé hiányosan szóltattak meg. Általában véve az ünnepi külsőségek (a Rádió pl. helyszíni közvetítést adott a koncertről) sem tudták feledtetni a hétköznapián átlagos, közömbös előadás fogyatékoságait.

Október 23.

Az előző nap két protokolláris rendezvénye után egy valódi hangverseny! Nemcsak formájában, hanem színvonalasságában is. Az est vendége hazánk legjobb mai zenéjét ápoló kamaratestületének egyike, a ljubljana-i Slavko Osterc együttes, a „helyi érdekeket” pedig Ivan Kovač újvidéki zeneszerző *Prelúdium, változatok és fuga* című alkotása képviseli. Gondosan megkomponált, jó zeneszerzés-technikai ismeretekről tanúskodik ez a mű.

Felcsendült még Slavenski, Petrič (az együttes művészeti irányítója és karnagya), Ramovš és Lebič (az egy-egy szerzeménye is).

A kiváló előadásokat hallgatva eltűnődünk azon, hogy miért nem kapott helyet ezen az egy hétig tartó szemlén Király Ernő vagy más vajdasági zeneszerző opusa is. Elfogadható-e az olyan műsorkoncepció, amelynek keretében egyetlen estén több szlovéniai mű hangzik fel, mint amennyit az egész rendezvénysorozat a vajdasági termésből bemutat? Félreértés ne essék, nem a saját zenekultúrájukat beszédesen ápoló, érvényesítő vendégművészek elhivatottságát bírálja ez a megjegyzés.

Október 24.

A programban Európai koncert néven egy eléggé homályosan szerkesztett hangverseny is helyet kapott, melyet sehogyan sem tudunk beilleszteni a fesztivál kereteibe, koncepciójába. Az ötletes, naponta más-más színű, zongorafedélre emlékeztető szűkszavú műsorlapokból csupán annyi derült ki, hogy a fellépő fiatal muzsikusz-palántákat a Zeneiskolák Európai Szövetségének tagállamai küldték Újvidékre. Belgium, Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság és Jugoszlávia képviselői léptek fel dicséretre méltó igyekezettel — közöttük az újvidéki Dragan Kozarčić, aki Haydn Es-dúr trombitaversenyének második tételét játszotta. Az egybehangelatlan, indokolatlan műsor végül is egy zeneiskolai diákkoncertre hasonlított, és így a rokonszenves fiatal muzsikuskok hibáján kívül a NOMUS legyengébb rendezvénye maradt.

Október 25.

A fiatal művészek szerződtetése, már a tavalyi újvidéki zenei ünnepeken is, a sikeresebb kezdeményezések közé tartozott. Az idén pedig a fiatalok koncertje volt a fesztivál egyik legemlékezetesebb eseménye. A Toplak Imre vezényelte kamarazenekar kíséretében a külföldön tanuló vajdasági zeneakadémisták, valamint az újvidéki akadémia tehetséges növendékei egy-egy versenyművet szóla'ttattak meg.

A koncert első számaként Ninoslav Petronje (a Belgrádi zeneakadémia hallgatója) Mozart D-dúr divertimentóját vezényelte. Ninoslav Živković (Újvidék) J. S. Bach d-moll zongoraversenyét, Fernbach Gábor (Stuttgart) Devienne G-dúr fuvolaversenyét játszotta. Ezután Varga István (Budapest) előadásában Boccherini B-dúr gordonkaversenyét hallottuk, az est befejező számaként pedig Ljiljana Gligorijević tolmácsolásában Mozart A-dúr hegedűversenyét.

A fellépő muzsikuskok valamennyien igen tehetségesek, tudásukkal, átszellemült, lendületes játékukkal magukkal ragadták az M-stúdió népes közönségét. Ismét felvetődött az elkerülhetetlen kérdés: vajon hová vezet majd pályafutásuk útja ezeket a fiatal művészeket, akiknek az iskoláz-

tatására közösségünk jelentős pedagógiai segítséget biztosított és tetemes pénzszerzést áldozott, s akiknek a jelenléte zenei életünk újjászervezésekor nélkülözhetetlenül fontos volna?

A válasz elvben egyszerű lenne, a gyakorlatban azonban sokkal bonyolultabb. Mégis van kilátás arra, hogy ezt a problémát megoldjuk, ugyanis a Vajdasági Filharmónia (ha a tervek időben megvalósulnak) megteremtheti azokat a feltételeket, melyek fiatal, képzett muzsikusainknak biztosíthatnák a művészi tevékenység és a megfelelő érvényesülési lehetőség alapjait.

Október 26.

A Szerb Nemzeti Színház operatársulata is bekapcsolódott az idén a zenei ünnepségekbe: Rossini *Sevillai borbély* című vígoperájának felújított bemutatójával. Az előadás legsikerültebb elemeit a színpadi megvalósítás, a rendezés, a scenográfia és a kosztümök képezték. Borislav Popović vendég rendező utasításai nyomán, Toplák Imre karmester vezetésével derűs, hangulatos alakítást nyújtottak a magánénekesek is: elsősorban Németh Rudolf, Svetozar Drakulić, Gordana Kojadinović, Vojislav Kukulović és Franc Puhar.

Október 27.

A vajdasági művészek hangversenyeként meghirdetett koncerten, miután a szabadkai közreműködők lemondták részvételüket, csak újvidéki előadók léptek dobogóra. Vittkainé Kovács Vera énekelt, bemutatkozott a Djuro Rajković—Gál Gyula zongorakettős, Mihajlo Kelbli klarinétművész és a Collegium musicum vonósnégyes. Az est érdekességét az újonnan alakult zongorakettős jelentette, amelynek minden jel szerint jó távlatai lehetnének. Az est előadóművészi csúcspontját Mihajlo Kelbli interpretációja képezte — ismert klarinétosunk a vonósnégyes kíséretében Weber Klarinétkvintettjének szólóját tolmácsolta kiválóan.

Ismét elgondolkodhattunk azon, miért nem sikerült a szervezőknek túlsúlyban vajdasági jelleget biztosítani ennek a rendezvénynek. Jóllehet városainkban nincs olyan fejlett zenei élet, hogy csak a reprezentánsokat lehetne meghívni, mégis rejtély marad, hogy a kivételt képező Szabadkáról sem szánja rá magát egy-egy előadó az újvidéki bemutatkozásra. Bizonyára ezúttal is a kritériumok és a hozzáállás tisztázatlan kérdéséről van szó.

Október 28.

A hangszereslistákkal, énekművészekkel, zenekarokkal ellentétben a kórusmuzsikának számos kitűnő előadója van tartományunkban. Tavalý

a Becsei Kamarakórus, az idén a szabadkai Pro musica énekkar jeleskedett a NOMUS-on. A néhány évszázad kórusmuzikájának remekműveit felölelő műsor Égető Gabriella vezényletével a szabadkai vendégek kialakult ének módjára jellemző tolmácsolásban csendült fel. Finom művű, aprólékos gondnal kidolgozott, a hatásvadászástól tudatosan óvakodó interpretációik, mint annyiszor, most is megnyerték ennek a nálunk elterjedt zenei műfajnak a híveit. Az est második előadójaként a belgrádi Collegium musicum énekkar lépett fel Darinka Matić-Marović vezetésével. Az ismert egyetemi női kar egészen más stílust ápol, a szabadkaiaktól eltérően a hatásos, közönségsikert eleve biztosító, mozgékony szereplés" formáját választotta. A kizárólag hazai kompozíciókból összeállított műsor előadását remek egyéni és kollektív megvalósítások jellemezték.

Október 29.

Az eléggé egysíkú kamarapest nem felelt meg egy fesztiváli sorozat zárókoncertjének. Fimcsó Muratovszki szkopjei vendég karmester vezényletével az Újvidéki Kamarazenekar főleg régi, már több ízben bemutatott repertoárjából újított fel néhány számot. Hasonlóan cselekedett az újvidéki származású, Svájcban élő hegedűművész, Oskar Puhan is, aki már másodszor szólaltatta meg az M-stúdióban Mendelssohn ifjúkori, d-moll hegedűversenyét.

Akár a megnyitó koncerten, itt is éreztük egy nivós vajdasági szimfonikus zenekar hiányát.

*

A NOMUS többnyire mégis felsorakoztatta a vajdasági muzsika pillanatnyi értékeit, de ugyanakkor felvázolta a zeneművészet válságos helyzetének képét is. Ez a kép a zenei élet előadási formáinak és tartalmának elszegényedéséről tanúskodott. A vajdasági zenekultúra fejlődésének útja korántsem olyan egyszerű és zökkenőmentes, hogy alaposabb művészettörténeti és szociológiai kutatások, elemzések nélkül, csupán a látszat alapján, bármilyen következtetésekre is juthatnánk, annál inkább, mert az újabban elért egyéni eredmények egyike-másika európai viszonylatban is igen figyelemreméltó.

Nyilván a zenei életben bekövetkezett belső, minőségi átalakulás bizonyult folyamatáról van szó, a mai kornak megfelelő előadóművészi színvonal követelményeiről, amelyek szükségszerűen magukkal hozták a nem eléggé életképes, környezetünkben nem eléggé támogatott zenei testületek felbomlását. Zenei dolgozóinknak a nagy múltú együttesek fenntartását szorgalmazó törekvéseik talán túlságosan is szívósak voltak, olyannyira, hogy elnapolták az új, hivatásos alapon megszervezett reprezen-

tatív vajdasági zenei intézmények szerepének felismerését, de elkendőzték a műkedvelés lényegét, igazi létjogosultságának indítékait is.

A jelek szerint ezeken a felismeréseken túljutottunk. Ha késéssel is, sor kerül a Vajdasági Filharmónia és koncertiroda megalapítására, ami nemcsak egy gyökeresen felfrissült zenei élet kezdetét helyezi kilátásba, hanem új távlatokat nyit az előadóművészek és zenei alkotók érvényesülése előtt is.

PÁNDI Oszkár

S Z Í N H Á Z

IN MEMORIAM MILIVOJE ŽIVANOVIĆ

A belgrádi *Borba* 1976. november 5-ei számában jelent meg a Jugoszláv Drámai Színház igazgatójának évad eleji nyilatkozata, melyben többek között ezt olvashattuk: „... szóba került továbbá Milivoje Živanović azon kívánsága, hogy színházunkban ismét eljuttassa Jegor Bulicsovot... Megállapodtunk, hogy erre majd akkor kerül sor, ha Živanović egészségi állapota ezt megengedi, valószínűleg jövő év tavaszán.”

Alig két héttel később, amikor az esti Tévéhiradóban megjelent Milivoje Živanović fényképe, s mielőtt még a bemondó bármit mondott volna, tudtuk, éreztük, hogy Živanović tavasszal már nem kelti, nem keltheti újra életre fél évszázadosnál is hosszabb színészi pályája legnagyobb szerepét.

Milivoje Živanovićyal a szerb nyelvű színjátászás talán legnagyobb egyénisége távozott, most már nem ideiglenesen, nem nyugdíjba, hanem örökre a világot jelentő deszkákról.

Pontosan a századfordulón született, már 1920-ban színpadra lépett, de monumentális tehetsége az 1948-ban alakult Jugoszláv Drámai Színházban ért be és teljesedett ki.

Itt játszotta nagy szerepeit, a drámairodalom tragikus apafiguráit. Leart, Jegor Bulicsovot, Strindberg Kapitányát Az apából, O'Neill James Tyronját, az Apát Sartre Az altonai foglyok című drámájában és emlékezetes többi nagy szerepét, Kreönt az Antigonéban, a Macbeth címszerepét, a Ványa bácsi Asztrovját, Laza Kostić Pero Segedinac című művének címszerepét és a címszerepet Ibsen nagyszerű darabjában, a John Gabriel Borkmanban, a sötét lelkű Kantort a Betajnova királya című Cankarműben, Szatyint az Éjjeli menedékhelyben, Života Cvijovićot Nušić Drájában és Agatont a Gyászoló családban.

Az utóbbiért kapta a Sterija-díjat, 1964-ben. Nyilván a Szerb Nemzeti Színház akkori nézői közül még sokan emlékeznek erre az alakításra.